

"- - saa at cron Sverrige aldeliss haffuer satt aff öijne det som ved bemeldte landiss affstaelse udi seeniste fredssfordrag utröckeligen findess at være foraffskeedigett, nemblig at indbyggerne, adell och uadell, geistlige och wersslige, borgere och bönder ved deriss sædvanlige rätt och loffue, gamle rettigheder, friheder och privilegier forbliffue och handthaffuiss skulde, huilchet ingenlunde at være effterkommet de fattige wndersaatere med deriss største betryck ichun alt for megett haffue fornummet; huor ved cron Sverrige haffuer krænchett och offuertraed de pacta, formedlist huilche forbesagde provincier til den ere bleffne affstandne, och saalediss selffuer oplöst och sönderreffuet det baand, huormed indbyggerne ellerss kunde være samme crone til forbundne; --"

Utdrag ur Christian V:s brev till folket i Skåne, Blekinge och Halland, "Giffuet udi hoffuedqvarteret ved Helsingborg den 1 Julii 1676".

SVENSKA FREDS- OCH FÖRBUNDSAFFÄRER 1661-1679

Bakgrund till den av Ludvig XIV dikterade freden mellan Danmark och Sverige 1679.

Det låg inga överdrifter i Christian V:s appell till det skåneländska folket och visst var det riktigt, att svenskarna under de år som gått, på herrefolksmaner, "selffuer oplöst och sönderreffuet" det man åtagit sig gentemot folket i de erövrade landskapen vid fredssluten i Roskilde och Köpenhamn. Ingen som fått del av åtminstone något om vår egen historia här i de skånska landskapen förundrar sig väl över, att stora delar av befolkningen, med undantag för anpasslingarna, reste sig under förtryckaroket när budet kom om Christian V:s och den danska härens landstigning vid Råå fiskeläge den 29 juni 1676. Den skåneländska allmogen i de nordliga skogshäraderna och hela Blekinge, reste sig mot förtryckarna. Nu kom äntligen den hjälp de väntat på i årtal. Men innan vi kan återvända till denna hoppets tid, måste vi ta fram några data om andra freder och fördrag fram till 1679, för att på så sätt få en bakgrund till det skånska krigets slut genom freden i Fontainebleau den 23 augusti 1679.

Genom freden med Ryssland i Kardis den 21 juni 1661 fick svenskarna, med Frankrikes bistånd bekräftelse på sina erövringar allt sedan 1656, liksom att bestämmelserna i Stolbovafreden nu blev stadfästa. Genom detta hade nu Sverige äntligen fått fred med alla sina "fiender". Freden kom senare att ånyo bekräftas i form av fördraget i Pliusa den 12 oktober 1666.

Med en giltighetstid av tio år, ingick därefter svenskarna fördraget med Frankrike i Fontainebleau den 12 september 1661. Inom fördragets ram garanterades officiellt westfaliska freden. Fördragets hemliga artiklar är mycket betecknande, med tanke på gångna tiders fördrag mellan Sverige och Frankrike. Av dessa framgick nämligen, att svenskarna skulle erhålla 266666 riksdaler årligen i form av subsidier under en tid av sex år. För detta skulle svenskarna hålla en armé avsedd att insättas i Polen, om följande tronföljarval i detta land skulle äventyras av utländsk vapenmakt. Inom fyra månader skulle i så fall den svenska armén

ingripa med 6000 ryttare och 6000 man infanteri. Skulle denna aktion övergå i krig skulle de franska subsidierna ökas till 480000 riksdaler årligen och om Sverige blev angripet förband sig Frankrike, att ingripa militärt på svenskarnas sida. Båda parterna skulle dessutom motarbeta ett eventuellt val av en brandenburgsk, habsburgsk eller rysk tronföljare i Polen. Genom fördraget lyckades svenskarna skapa sig en grund för ett fortsatt underhåll av sina ockupationstrupper på olika håll i Östersjöområdet. Men pengarna var franska och baktanken fransk. Ännu en gång hade Frankrike skaffat sig en lydlig legoknekt, som var beredd att göra allt för pengar, byte och lättfången ära.

Genom tilläggsbestämmelser den 8 januari 1662 tvingades svenskarna godkänna, att armén i Polen skulle sättas in - inte bara mot utländsk makt, utan även mot inhemska polska försök att störa den polska valfriheten. Dessutom skulle den svenska armén stå under polskt överkommando! På grund av föregivna svenska avtalsbrott, genomdrev Ludvig XIV ett slopande av de hemliga klausulerna genom abolutionsakten i Stockholm den 4 december 1662. Den 24 december samma år tillkom i stället ett nytt fördrag med Frankrike vari Fontainebleaufördragets officiella del åter bekräftades, liksom westfaliska freden och frederna i Olivia och Köpenhamn. Men svenskarna köptes på nytt, denna gång för en tid av fyra år mot en ersättning av 100000 riksdaler årligen i subsidier.

En viss kylighet synes ha inträtt i de svensk-franska förbindelserna trots det förmånliga fördraget. Bakom denna förändring av den franska utrikespolitiken, skymtar danska strävanden att orientera sig mot världsmakten Frankrike och om möjligt försöka inta den privilegierade ställning svenskarna haft hos dåtidens starkaste kontinentalmakt.

Då de franska pengarna tog slut, åtminstone tillfälligtvis, gällde det för svenskarna att skaffa nya friska i stället och det lyckades man med inom ramen för trippelalliansen i Westminster den 25 april 1668 mellan England, Holland och Sverige. Här vände nu svenskarna på känt maner kappan efter vinden. Frankrikes expansionspolitik var den främsta grunden till Englands och Hollands samgående. Grunden för det svenska intresset var av annan art, för här gällde det pengar och Frankrikes nya danskvänliga kurs. Av Spanien skulle Sverige inom ramen för alliansen erhålla 300000 riksdaler och därjämte 180000 riksdaler per kvartal, att utgå intill dess fred var slutet i det pågående kriget mellan Spanien och Frankrike. Men då fred slöts redan den 2 maj samma år mellan de båda krigförande staterna, kom svenskarnas kvartalspremier att inskränka sig enbart till ett kvartal. Ändå fick ju svenskarna totalt 480000 riksdaler, som lön för sina namnunderskrifter i Westminster. Det bör nämnas, att den omtalade trippelalliansen tog slut i och med Ludvig XIV:s traktat med Karl II:s England 1670, genom vilken England övergick till en franskvänlig utrikespolitik.

Vem skulle nu svenskarna kunna stötta sig på i framtiden? Här gällde det nu att känna efter från vilket håll vinden blåste. England var ju nu i det franska lägret och av den ursprungliga alliansen från 1668 återstod Holland och Sverige. Detta faktum betydde inte så mycket för svenskarna, för än en gång vände man kappan efter vinden i den imperialistiska högborgen i Stockholm. Det gällde nu, liksom i det förgångna, att hålla sig väl med den starkaste och med den föresatsen lyckades man med konststycket, att återvända till det franska beskyddet. Att svenskarna därigenom lämnade Holland i sticket på ett ganska upprörande sätt var enbart

typiskt. Därigenom är vi framme vid förbundsfördraget mellan Frankrike och Sverige den 4 april 1672, som ingicks i Stockholm bakom ryggen på förbundsbrodern Holland!

Fördragets offentliga del skulle gälla i tio år och var i själva verket riktat mot Holland! Frankrike planerade nämligen krig mot detta land. Sveriges andel i traktaten gick ut på att hindra andra länder att engagera sig på Hollands sida i den förestående kampen! Bakom de svenska intressena låg sannolikt rädslan för en allians mellan Danmark och Frankrike, men också, och det inte minst, såg man här nya möjligheter att tillskansa sig subsidier. Den sistnämnda detaljen ordnades genom hemliga artiklar i fördraget, som skulle gälla för en tid av tre år. I dem stadgades, att Frankrike under fredstid skulle betala svenskarna 400000 écus. Under en eventuellt kommande krigstid skulle beloppet ökas till 600000 écus. I den hemliga delen stadgades också, att om andra länder, varmed avsågs vissa tyska furstendömen, skulle ingripa på Hollands sida skulle svenskarna i sin tur ingripa mot dem med en armé om 16000 man. Frankrike förband sig å sin sida, att om Sverige blev angripen skulle Frankrike ingripa på svenskarnas sida intill de fått full gottgörelse. I de hemliga klausulerna stadgades dessutom, att Danmark skulle hållas utanför förbundet och att Frankrike inte skulle stödja detta land med subsidier eller på annat sätt. Återigen kan vi på det här sättet se hur det gick till då Sverige på nytt blev Frankrikes väl avlönade legoknekt.

Samtidigt med förbundsfördraget med Frankrike ingick svenskarna också en defensivallians med England på tre år. I bakgrunden skymtar de goda relationerna mellan England och Frankrike på basis av deras fördrag från 1670 och dessutom svenska handelstraktater med engelsmännen. Ja, - genom allt detta var så kappan vänd i rätt vindriktning än en gång och illusionen om det svenska "stormaktsväldet" kunde med franskt bistånd leva vidare ännu en tid. Utan den hjälpen skulle de löst sammanfogade delarna fallit som ett korthus redan då.

Skånelands invånare skulle säkert ha bävat om de vid den tiden fått full insyn i det ruggiga spelet bakom kulisserna, vilket innebar det definitiva slutet på alla drömmar om att snart bli befriade från det svenska oket. De visste inte något om allt detta och de visste heller inte om att de som invånare i Skåneland, bara var en bricka i den europeiska storpolitiken, utan någon som helst möjlighet att få något ord med i laget. Man må i detta avseende observera, att utan detta fördrag skulle historien med mycket stor säkerhet fått ett helt annat förlopp för folket i de skånska landskapen!

Den sålunda återupplivade franska alliansen kom att försätta Sverige i ett mycket farligt läge. Samma år, 1672, ryckte fransmännen in i Holland. Övermakten var stor, men den holländske ståthållaren Wilhelm III lyckades bilda ett block mot världserövaren Ludvig XIV. Holland fick nu hjälp av tyske kejsaren, Brandenburg och Spanien.

Redan tidigare var Holland i förbund med Danmark och då nu svenskarna sålt sig tvingades de att uppfylla traktatvillkoren och aktivt gå in i kampen på Frankrikes sida. Därför stod nu Danmark och Sverige än en gång mot varandra. Efter franska påtryckningar inföll svenskarna i Brandenburg i december månad 1674. Genom detta var kriget mot Holland, den förutvarande förbundsbrodern, Danmark och Tyska riket ett faktum.

Läget för svenskarna blev snabbt ytterst allvarligt, särskilt efter nederlaget i slaget vid Fehrbellin den 18 juni 1675 mot kurfursten Fredrik Wilhelm av Brandenburg. Det blev inte bättre genom det förenade dansk-brandenburgska angreppet mot svenska Pommern samma år i oktober. Snabbt föll också de svenska besittningarna Bremen, Verden och Wismar i tyska och danska händer.

Genom tilläggsstraktat mellan Danmark och Brandenburg bestämdes, att fred inte skulle slutas med Sverige förrän Danmark återfått det som förlorades i Brömsebro- och Roskildefrederna.

Frankrike fick i sinom tid uppträda som den räddande ängeln i kraft av sina åtaganden mot den svenske förbundsbrodern. Egentligen grundades det hela på freden mellan Frankrike och Tyska Riket i Nijmegen den 26 januari 1679. Ludvig XIV och kejsar Leopold kom nämligen här överens om, att mäkla fred mellan övriga inblandade parter. Frankrike skulle dessutom, om så erfordrades, återupprätta Sveriges - till följd av kriget förlorade maktställning på kontinenten. Följande dag den 27 januari slöts så freden mellan Tyska Riket och Sverige i Nijmegen under Ludvig XIV:s ledning.

Dagen innan, således den 26 januari 1679, ingick Frankrike freden i Celle, då Frankrike på Sveriges vägnar och utan att ens en gång höra svenskarnas mening, ingick fredsöverenskommelse med hertig Georg Wilhelm av Celle och Rudolf August av Wolfenbüttel samt biskop Ernst August av Osnabrück.

Svenskarna tvingades där avstå amtet Thedinghausen, Dörverden och ytterligare ett område mellan Weser och dess biflod Aller. Svenskarna fick också avstå räntor och inkomster från grevskapen Hoya och Diepholtz. Frankrike förband sig att för svenskarnas räkning lösa de tre orterna Karlsburg, Stade och Buxhoevden i hertigdömet Bremen mot en ersättning av 300000 écus.

Än en gång bör det betonas, att Frankrike slöt denna fred på svenskarnas vägnar utan att behöva besvara sig med att höra Karl XI:s mening, - och ännu en sådan fred skulle komma.

Efter freden mellan Sverige och biskop Ferdinand av Münster i Nijmegen den 19 mars 1679, som svenskarna kunde sluta utan fransk medverkan, men till priset av ett skadestånd om 100000 riksdaler till biskopen jämte pant i form av amtet Wildeshausen, följde så freden i St Germain den 19 juni 1679 mellan Brandenburg och Sverige. Betecknande var, att Frankrike nu på nytt bestämde fredsvillkoren utan att höra den svenska statsledningen!

Vi må här återigen observera vad som skedde. Hur stod det egentligen till med den svenska så kallade "stormakten". Kunde den då inte fortleva av egen kraft, eller var det i själva verket så, att världsmakten Frankrike höll den här så kallade "stormakten" under armarna. Om inte, hur skulle det då ha slutat.

Vi noterar än en gång en väl bevarad historiehemlighet i Sverige om hur Ludvig XIV, utan att höra förbundsbroderns mening dikterade villkoren, men ännu en

sådan dikterad fred skulle komma! Nästa gång gällde det Skåne, Blekinge och Halland! Våra förfäders land.

Frankrike ordnade nu upp det havererade svenska kontinentboet så att Sverige återfick Vorpommern, men avstå från Hinterpommern med undantag för städerna Stettin, Gollnow och Damm. Brandenburg skulle dock få behålla Gollnow som hypotek för en summa om 50000 riksdaler. Sverige fick också avstå från de hinterpommerska tullinkomsterna. Frankrike förband sig vidare att till Brandenburg betala 300000 riksdaler och därtill behålla Wesel och Lippstadt till dess svenskarna återfått sin del av Pommern.

Bakom fredsvillkoren låg Brandenburgs, Danmarks och Hollands framgångar på olika fronter. Här har redan nämnts slaget vid Fehrbellin och att stora delar av Pommern förlorades redan 1675. 1678 föll så Stralsund och Rügen samt Greifswald och därmed var svenskarna utdrivna ur Pommern.

Det måste ha uppfattats som en skymf i maktens högborgar vid Mälaren, att så till den milda grad ha ställts under franskt förmyndarskap, att det inte ens en gång erfordrades en svensk underskrift på fredsdokumentet i St Germain. Karl XI:s protester utspelades inför döva öron, de saknade helt enkelt betydelse. Frankrike och Ludvig XIV kunde utan vidare upprepa sitt fredsstiftande då man drygt två månader senare dikterade freden i Fontainebleau mellan Danmark och Sverige. Men innan vi studerar denna del närmare bör vi nu återvända till tiden för den danska arméns landstigning vid Råå den 29 juni 1676.